

L'argumentació en la construcció del pensament social crític

Argumentation in the construction of critical social thinking

Roser Canals i Cabau

Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura, i de les Ciències Socials de la Facultat de Ciències de l'Educació. Universitat Autònoma de Barcelona. A/e: roser.canals@uab.cat

Resum

La investigació que es presenta en aquest article tracta de comprovar com progressa la construcció del pensament social crític en l'ensenyament secundari mitjançant el desenvolupament de la competència argumentativa, en valora els encerts i les debilitats, hi proposa millores i facilita eines al professorat perquè incorpori l'argumentació en les seves propostes didàctiques. Per a això es dissenyen seqüències didàctiques i activitats per a l'ensenyament i l'aprenentatge de l'argumentació i bases d'orientació i instruments d'autoregulació per guiar les produccions argumentatives de l'alumnat.

Paraules clau

Competència argumentativa, pensament crític, problemes socials rellevants, competència social i ciutadana, debat, text d'opinió, mapa argumentatiu.

Abstract

The research presented in this paper focuses on checking how the construction of critical social thinking progresses in secondary schools through the development of argumentative competence, valuing its strengths and weaknesses, proposing improvements and providing tools for teachers to introduce argumentation into their classes. To do this we designed didactic sequences, activities for the teaching and learning of argumentation, bases of orientation and self-regulation tools to guide the argumentative productions of students.

Keywords

Basic argumentative skills, critical thinking, relevant social problems, basic social and citizen skills, debate, opinion texts, argumentative map.

Introducció

El desenvolupament del pensament crític o la capacitat per qüestionar fets i opinions sobre temes i problemes socials rellevants de l'actualitat esdevé una de les prioritats de l'educació obligatòria en el context actual. Per aquesta raó, la investigació que es presenta parteix del supòsit que la competència argumentativa pot ser una eina eficaç per ensenyar l'alumnat a formular i contrastar els seus propis punts de vista mitjançant les raons del coneixement, per sospesar opcions diverses i per prendre decisions fonamentades.

L'àrea curricular escollida per proporcionar els continguts necessaris per promoure l'argumentació és l'àrea de ciències socials, tot i que els problemes i les situacions controvertides que es tracten en les seqüències didàctiques requereixen un enfocament interdisciplinari amb altres àrees com ara les ciències naturals, l'educació per a la ciutadania i la llengua. Les estratègies didàctiques, les activitats i els instruments utilitzats són fàcilment transferibles a qualsevol altra situació o problema, ja que l'argumentació és una competència transversal relacionada directament amb les competències bàsiques que estableix el currículum de l'educació obligatòria. La proposta de vertebrar el currículum a partir de desenvolupar les competències bàsiques incorpora la perspectiva de la transversalitat, que tracta d'aplicar el coneixement a situacions reals i pràctiques. És en aquest sentit que ens interessa el desenvolupament de l'argumentació ja que, habitualment, en totes les àrees es proposen activitats en què els alumnes han de fer-la servir (demostracions matemàtiques, verificació d'hipòtesis en les ciències experimentals, debats sobre temes d'actualitat en ciències socials, assemblees de classe en tutoria, entre d'altres) i, en canvi, no s'ensenya com es construeix el discurs argumentatiu.

El punt de partida d'aquesta investigació té tres referents:

- a) La investigació duta a terme per l'equip coordinat per Jaume Jorba (Jorba, Gómez i Prat, 1998), que caracteritza les habilitats lingüístiques que ha de desenvolupar l'alumnat de secundària i proporciona les estratègies didàctiques perquè el professorat les inclogui en l'ensenyament de totes les matèries.
- b) Les aportacions de Pilar Benejam sobre el paper de la justificació i l'argumentació en la construcció del coneixement social (Benejam et al., 2001; Benejam, 2002).
- c) La investigació coordinada per Montserrat Casas (Casas et al. 2005; Casas et al. 2007), que concreta i caracteritza les capacitats cognitivolingüístiques que contribueixen a construir el coneixement: descriure, explicar, justificar, interpretar i argumentar.

Analitzades les propostes de les investigacions citades sobre l'ensenyament i l'aprenentatge de les capacitats i les habilitats cognitivolingüístiques, s'identifiquen com a importants la capacitat de processar informació, la capacitat de comprendre la realitat,

la capacitat d'interpretar i de justificar i la capacitat d'argumentar. En totes es constata la importància del llenguatge en la construcció del coneixement, de manera que no es pot dissociar l'ensenyament dels continguts de l'ensenyament de les capacitats cognitivolingüístiques.

Si acceptem que el coneixement es construeix a través del llenguatge, cal puntualitzar que el llenguatge es concreta en diferents discursos, depenent de la intencionalitat de la comunicació. El professor potenciarà el tipus de discurs més adequat a la seva manera de mirar, d'entendre i d'interpretar la societat. D'altra banda, els alumnes també reconstruiran el seu coneixement a través d'un discurs determinat que implicarà desenvolupar certes habilitats cognitivolingüístiques, el qual afavorirà una manera de concebre el coneixement i de veure i d'interpretar el món i la realitat. (Benejam, 2002)

D'entre les capacitats cognitivolingüístiques, l'argumentació adquireix una rellevància especial en el context actual, caracteritzat per la complexitat i la relativitat del pensament i del coneixement. D'aquí, la urgència d'aprofundir sobre quins condicionants, materials i instruments i quines estratègies didàctiques faciliten construir el pensament crític a través de l'argumentació. Atès que la construcció del coneixement és una interpretació personal, cal posar-ne a prova la validesa, compartint i contrastant les pròpies interpretacions amb les dels altres (companyes, professors i experts). Així doncs, l'argumentació adquireix una rellevància especial per ensenyar l'alumnat a pensar per si mateix i a ser crític a partir del raonament i no limitar-se a repetir els continguts del llibre o les explicacions del professorat. Esdevé una necessitat urgent que, en l'educació obligatòria, l'alumnat aprengui a interrogar-se sobre la realitat, contrastar la informació i crear punts de vista propis justificats i contrastats amb els dels altres.

D'altra banda, cal destacar la rellevància de l'argumentació en la formació democràtica de l'alumnat, ja que la participació en la vida social suposa posicionar-se, fer propostes i prendre decisions sobre situacions i problemes en què interessos diversos entren en conflicte i dels quals cal aprendre a descobrir les intencionalitats. El desenvolupament de l'argumentació és clau per desenvolupar la competència social i ciutadana (Casas et al., 2005).

Per tot això, sorgeix una pregunta que cal investigar: com es pot desenvolupar la capacitat argumentativa de l'alumnat en l'educació secundària obligatòria, per educar i formar ciutadans crítics i compromesos amb la millora de la societat? (Canals, 2006).

Objectius i procés de la investigació

Els objectius principals de la investigació són:

- a) Dissenyar activitats i instruments que promoguin la construcció d'un coneixement social qualitatiu a través de l'argumentació i posar-los a prova a l'aula.
- b) Valorar els canvis que es produeixen al llarg de la seqüència didàctica entre les interpretacions inicials i finals de l'alumnat, com a conseqüència del desenvolupament de la capacitat argumentativa a través del debat.

c) Comprovar la qualitat del coneixement social que construeixen els alumnes, a través de l'argumentació, mitjançant criteris de validesa basats en el grau de racionalitat, de relativitat i de compromís social, i valorar-ne els encerts i els límits.

La metodologia de la investigació se sustenta en alguns dels principis de la investigació-acció, en què el personal docent investiga la seva pròpia pràctica per donar resposta als problemes d'ensenyament i d'aprenentatge que hi ha a l'aula. Se sustenta també en la metodologia de l'estudi de cas, ja que l'experimentació consisteix a aplicar els materials i els instruments dissenyats en l'ensenyament i l'aprenentatge de les ciències socials amb un grup d'alumnes de 3r d'ESO al llarg d'un curs escolar (Canals, 2006). Si bé les conclusions es basen en un context únic, s'han replicat posteriorment en altres contextos, amb alumnat de 4t d'ESO i de batxillerat i també en la formació inicial i contínua del professorat de primària i secundària per donar resposta a l'evidència que, per desenvolupar la capacitat argumentativa en l'alumnat, primer ha de desenvolupar-se necessàriament en el professorat (Canals, 2015).

En el tractament de la informació i de les dades obtingudes es fan servir tècniques quantitatives (indicadors de progrés) i tècniques qualitatives per analitzar i valorar les dades obtingudes (criteris de racionalitat, estructura del discurs i expressió del compromís social) en el procés d'elaboració de les produccions argumentatives de l'alumnat.

El procés de la investigació es concreta en les fases següents:

- Estudi del marc teòric per caracteritzar l'argumentació des de la perspectiva educativa, com una habilitat del pensament i del raonament i, alhora, com una competència discursiva.
- Disseny de seqüències didàctiques, de materials i d'activitats de ciències socials a partir de problemes socials rellevants que fomentin les produccions argumentatives de l'alumnat.
- Elaboració d'instruments d'aprenentatge i d'avaluació: bases d'orientació i instruments d'autoregulació perquè l'alumnat elabori les seves produccions argumentatives orals i escrites per aconseguir la màxima autonomia.
- Experimentació a l'aula dels materials i instruments.
- Anàlisi de les produccions argumentatives de l'alumnat (orals i escrites) per valorar les bondats i els límits dels materials i instruments.
- Noves propostes per millorar les produccions argumentatives de l'alumnat.

L'argumentació des de la perspectiva educativa

Si admetem el conflicte com quelcom inherent a la condició humana, com a resultat d'entendre el món de manera diferent i com a conseqüència de la contraposició d'intencions o d'interessos, en l'entorn escolar l'argumentació pot ser una eina per resoldre conflictes entre alumnes o entre joves i adults.

Des del punt de vista educatiu, l'argumentació que interessa no és aquella que es proposa convèncer a qualsevol preu, sinó la que justifica un punt de vista mitjançant

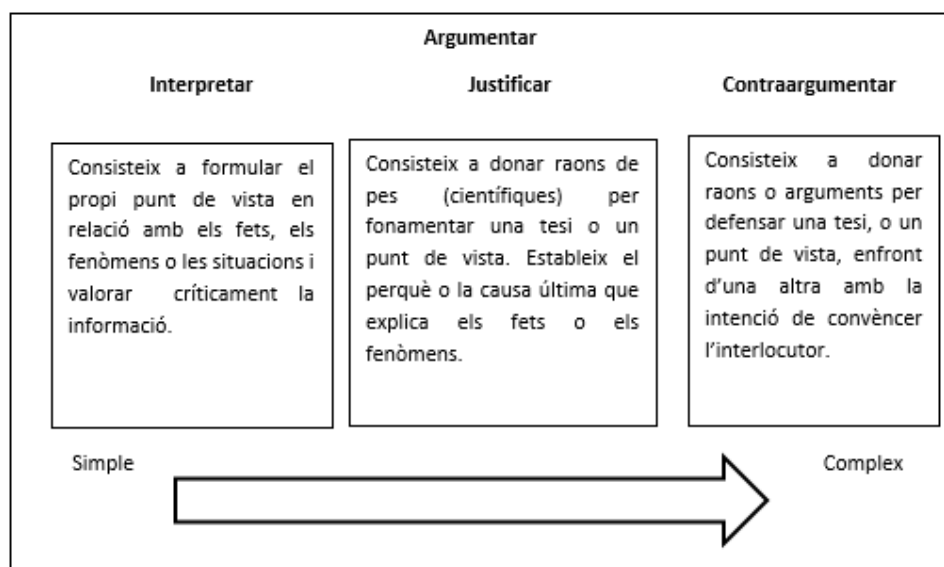
raons suficients, fortes (resistents a la crítica) i pertinents (basades en el coneixement de les ciències referents), amb el propòsit de sotmetre el judici propi a discussió, contrastant arguments a través de la discussió i el diàleg per arribar al consens, sempre que sigui possible.

L'ensenyament de l'argumentació en la construcció del coneixement escolar requereix fer atenció a l'elaboració del discurs des de la perspectiva lingüística: estructura del text argumentatiu, elements morfosintàctics (connectors), elements discursius (tipus d'arguments) i, paral·lelament, al contingut que aporta les raons del coneixement científic, ja que la forma i el contingut del discurs s'han d'ensenyar junts.

D'altra banda, també cal que el professorat i l'alumnat en comparteixin el significat. Sovint, els mateixos docents requereixen als alumnes que argumentin, sense aclarir què s'entén per argumentar. De vegades, vol dir que exposin el seu punt de vista de manera justificada; altres vegades, que fonamentin les seves interpretacions a partir de les raons del coneixement científic; i unes altres, que confrontin raons oposades en un debat. Estrictament parlant, l'argumentació es produeix quan es confronten arguments, acceptant parcialment els arguments contraris o bé refutant-los sense caure en la desqualificació. En conseqüència, calen dos requisits per ensenyar: d'una banda, convé aclarir a què es refereix el professorat quan demana a l'alumnat que argumenti; i de l'altra, cal proposar una seqüència d'ensenyament que prevegi una gradació que vagi de les habilitats més simples a les més complexes, en funció de la maduresa i de l'experiència adquirides pels alumnes.

La naturalesa del discurs argumentatiu es concreta en una seqüència de tres habilitats: en primer lloc, l'elaboració del propi punt de vista (interpretar); en segon lloc, donar-li suport amb raons fortes i pertinents (justificar); i en tercer lloc, contrastar aquestes raons o arguments amb altres (contraargumentar) (figura 1).

FIGURA 1

Seqüència argumentativa

FONT: Elaboració pròpia

Les estratègies didàctiques per desenvolupar l'argumentació a l'aula promouen la discussió i el debat com a escenaris per intercanviar i confrontar idees i propostes dels alumnes. No es tracta únicament de convèncer, sinó també d'admetre la possibilitat de ser convençut i, en aquest sentit, d'apropiar-se dels arguments dels altres per completar, enriquir o dubtar de les pròpies raons i reconstruir el coneixement de manera compartida. Des d'aquesta perspectiva, es desenvolupen actituds de respecte als altres en situacions de desacord i també de reconeixement de les raons de l'altre. També s'utilitza l'argumentació com a mètode per resoldre una situació o un problema controvertit que planteja el docent en relació amb els continguts curriculars, en què els alumnes han de proposar alternatives o solucions possibles i escollir aquelles que donin una resposta millor, més plural o més convincent segons la qüestió que es proposi, partint de la negociació per poder arribar a acords. La resolució de conflictes és un altre escenari educatiu interessant per introduir-hi l'argumentació.

El disseny dels materials i de les activitats

Per dur a terme la investigació es dissenyen escenaris didàctics o contextos d'aprenentatge a partir de problemes socials rellevants de l'actualitat relacionats, en aquest cas, amb els continguts de la programació de ciències socials corresponent a 3r d'ESO (Canals, 2006).

La seqüència didàctica s'inicia amb una activitat d'exploració d'idees prèvies en què els alumnes formulen i contrasten el seu punt de vista a partir d'un estímul (titular d'una notícia, imatge o pregunta) i ho justifiquen amb la finalitat de promoure'n la reflexió. Generalment, en aquesta fase els arguments que plantegen són intuïtius, fruit de vivències i d'experiències, més que basats en raons del coneixement. En les fases d'introducció i d'estructuració de coneixements es pretén que l'alumnat adquireixi els coneixements necessaris que serviran de base per a la justificació. Es constata que un element clau per a una argumentació de qualitat és utilitzar raons del coneixement científic. D'aquí, la importància que s'atribueix al procés de construcció del coneixement mitjançant les capacitats de cercar, de seleccionar, d'interpretar i de contrastar la informació. Finalment, en la fase d'aplicació es proposen activitats que plantegen la discussió i el debat per confrontar punts de vista mitjançant raons pròximes al coneixement de les ciències referents. Són activitats orals que es graven en àudio o vídeo per poder analitzar i valorar la qualitat de les argumentacions. A continuació, els alumnes reformulen individualment la seva interpretació mitjançant activitats com redactar un article d'opinió, una carta al director d'un diari, a una personalitat amb responsabilitats polítiques o a un expert en el tema.

Es dissenyen cinc seqüències didàctiques en relació amb els continguts prescriptius del currículum de 3r curs d'ESO de l'àrea de ciències socials. Cada seqüència incorpora un problema social rellevant del món actual que planteja problemàtiques que es puguin enfocar des de punts de vista diferents, que admetin interpretacions diverses i que no tenen una resposta única (taula 1). Els alumnes construeixen i exposen la seva pròpia interpretació a partir de punts de vista justificats mitjançant les raons del coneixement social. A través d'un debat o d'un joc de simulació, contrasten les seves interpretacions amb les dels altres i construeixen arguments per convèncer tothom i per arribar a acords. Finalment, elaboren un text argumentatiu final.

TAULA 1

Proposta d'activitats argumentatives en cadascuna de les seqüències didàctiques de la programació de ciències socials de 3r d'ESO

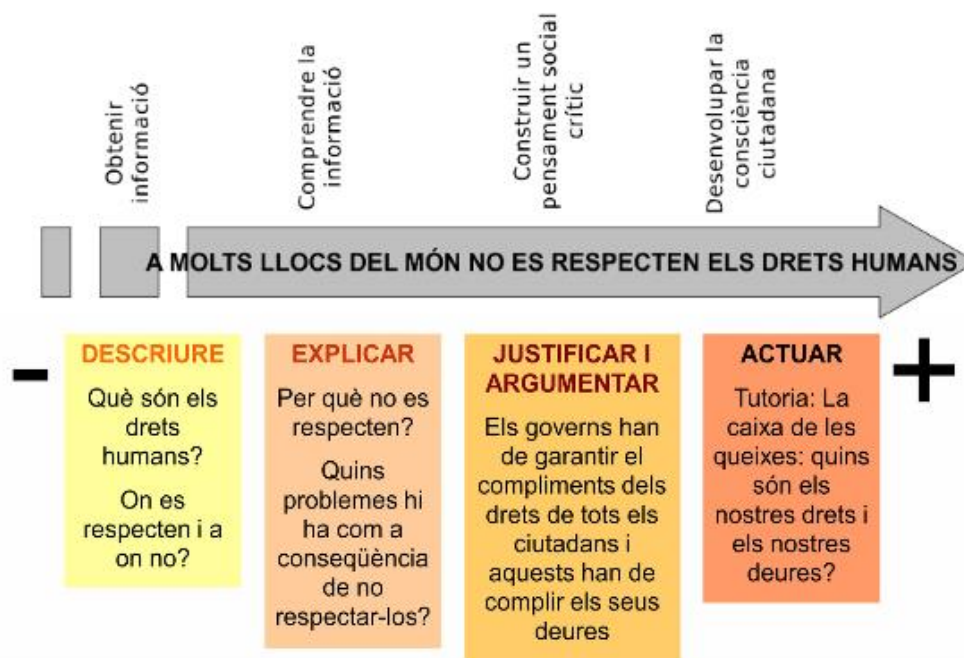
<i>Tema</i>	<i>Problema social rellevant</i>	<i>Activitats argumentatives</i>
1. El paisatge	L'impacte de les activitats econòmiques sobre el paisatge	<ul style="list-style-type: none"> – Discussió inicial – Interpretació individual del paisatge del litoral – Joc de simulació i debat – Text argumentatiu individual final
2. La població	El creixement de la població mundial i la disponibilitat de recursos	<ul style="list-style-type: none"> – Discussió inicial – Interpretació individual sobre la projecció del creixement demogràfic – Conferència internacional de població: cal frenar el creixement de la població mundial? – Text individual d'opinió sobre els límits del creixement demogràfic
3. La ciutat	La planificació urbana i la qualitat de vida dels ciutadans	<ul style="list-style-type: none"> – Text individual d'opinió sobre l'urbanisme – Joc de simulació – Text d'opinió per als mitjans de comunicació locals
4. L'agricultura	Els productes transgènics poden eradicar la fam?	<ul style="list-style-type: none"> – Text argumentatiu inicial sobre els productes transgènics – Text argumentatiu considerant avantatges i inconvenients de diverses fonts d'informació – Discussió en petit grup – Text argumentatiu final: els transgènics poden ser una solució al problema de la fam al món?
5. La indústria	Les conseqüències de la deslocalització industrial: l'atur i l'explotació laboral	<ul style="list-style-type: none"> – Joc de simulació sobre la deslocalització industrial. – Text argumentatiu individual – Dramatització de la situació dels afectats – Text argumentatiu individual final

FONT: Elaboració pròpia

L'actualitat és tan rica que el professorat, atent al que succeeix en el nostre entorn, pot crear fàcilment seqüències didàctiques per incorporar l'argumentació com a eina per desenvolupar el pensament crític (figura 2).

FIGURA 2

L'argumentació en una seqüència didàctica de l'àrea d'educació per a la ciutadania a 3r d'ESO

FONT: Elaboració pròpia

Les estratègies didàctiques que es proposen per desenvolupar la capacitat argumentativa a l'aula són el text d'opinió i el debat.

En l'anàlisi de les produccions argumentatives escrites de l'alumnat, s'evidencia la dificultat que suposa argumentar, ja que requereix representar-se la intencionalitat de l'emissor i del destinatari del missatge. Per això convé fer un treball previ que prevegi els recursos lingüístics propis de l'argumentació, una bona feina de planificació del text i una pràctica reiterada. Per escriure un text d'opinió cal plantejar als alumnes situacions comunicatives reals que tinguin una finalitat clara:

- Escriure un article d'opinió o una carta al director d'una revista o d'un diari.
- Formular una queixa.
- Fer una petició o una proposta a un personatge rellevant: polític, científic, artista, etc.

Les bases d'orientació són eines útils perquè els alumnes s'apropriïn de l'estructura del text argumentatiu, que poden utilitzar-se també com a instruments de regulació per autoavaluar-se i així identificar els encerts, els errors i fer propostes de millora.

El debat és l'activitat més completa per posar en escena la capacitat argumentativa dels alumnes, tot i que es tracta d'una tasca complexa que no pot fer-se de manera espontània. Per tenir un debat de qualitat a l'aula, en primer lloc, els alumnes hauran d'apropiar-se d'un model o d'una estructura que estableixi les normes que cal tenir en

compte i unes actituds de respecte i de participació activa. En segon lloc, s'ha de fer una tasca prèvia de preparació que clarifiqui quin és el tema del debat, quines són les postures que s'han de confrontar, preparar els punts de vista i els arguments a partir dels coneixements treballats sobre el tema i representar-ne els arguments contraris.

El format de debat que interessa, des d'un punt de vista educatiu, va més enllà de defensar un punt de vista enfront d'altres sobre un problema o un tema controvertit. Si el debat consisteix a presentar-hi arguments a favor i en contra, el paper dels interlocutors tracta de no cedir i d'imposar les seves tesis, en comptes de sospesar els arguments contraris i reconèixer si es complementen per adoptar-los totalment o parcialment. Si els interlocutors exploren el discurs de l'altre, s'adopta una actitud menys dogmàtica i més reflexiva i relativa. En aquest sentit, el debat adopta el format de «sí, però...». El tema o la qüestió que cal debatre es presenta als alumnes com una qüestió oberta on la ciutadania o la comunitat científica donen més d'una resposta. D'aquesta manera s'aconsegueix que, al llarg del debat, les posicions de partida es vagin matisant i enriquint i els alumnes visualitzin que la raó absoluta no existeix. La interacció entre els interlocutors aconsegueix elaborar un discurs compartit i l'argumentació afavoreix un espai d'intercanvi de posicionaments, de raons i de coneixements (Canals, 2012).

A continuació, a tall d'exemple, es transcriu el fragment d'un debat en què els alumnes de 3r d'ESO confronten diverses propostes per remodelar el nucli antic d'un barri degradat:

- Què proposeu per millorar aquest barri amb tanta densitat de població?
- Fan falta més edificis nous.
- Doncs no, al contrari, al barri falten més parcs.
- Perquè les ciutats han d'estar pensades per a les persones i no pensar tant en els diners.
- El nostre objectiu és fer diners i també fer atractiu el barri.
- Jo crec que l'objectiu principal hauria de ser, abans de res, pensar en les persones.
- Però per fer tot això es necessiten diners. D'on sortiran?
- Segurament les dues coses poden ser alhora perquè si no es guanya diners no es poden fer pisos nous ni donar subvencions per a rehabilitar els habitatges.

El disseny dels instruments d'aprenentatge i d'avaluació

Per guiar les produccions de l'alumnat s'elabora un instrument o una base d'orientació anomenat *mapa argumentatiu* que, d'una manera gràfica, estableix l'estructura del discurs argumentatiu per elaborar tant una argumentació oral com escrita. És interessant remarcar que el disseny d'aquest instrument ha seguit també un procés. S'inicia amb una proposta del professorat (taula 2) i, a mesura que avança l'aplicació en les diferents seqüències didàctiques a l'aula, es va modificant a partir de les aportacions de l'alumnat i dels resultats obtinguts (figura 3).

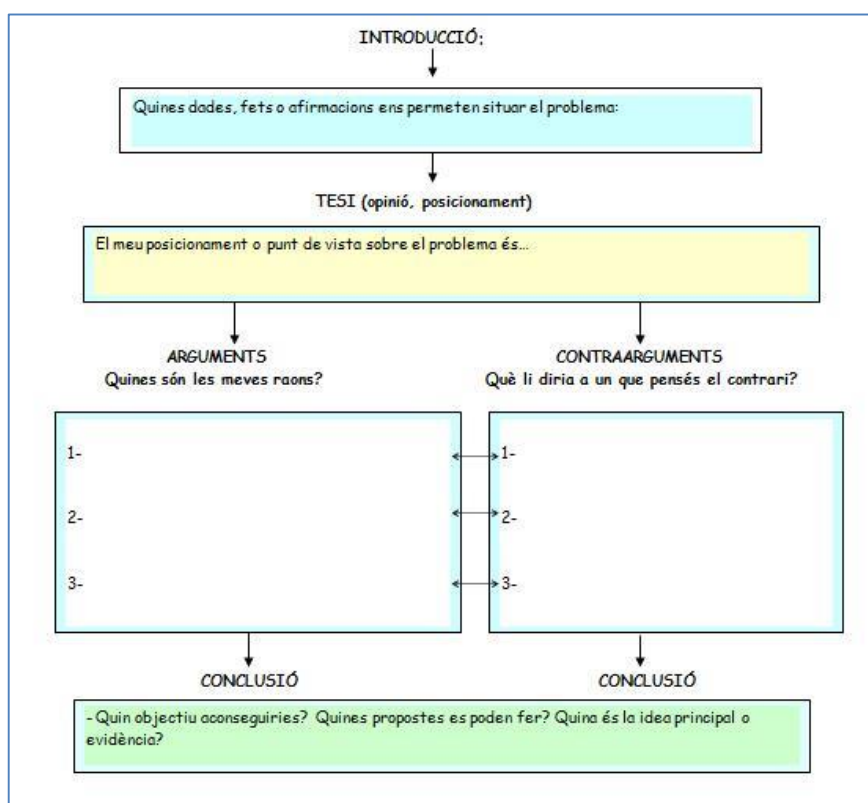
TAULA 2

Base d'orientació inicial

1. Introducció	a) Presentació del tema: anuncia el tema per aconseguir una disposició favorable del receptor cap a la tesi. El discurs sol ser descriptiu i explicatiu. b)
2. Nucli de l'argumentació	c) S'exposen l'opinió, el posicionament o el punt de vista i les raons que els sostenen amb: <ul style="list-style-type: none"> — contraargumentacions a les tesis contràries; — exemples per reforçar-la; — propostes de viabilitat.
3. Conclusió	d) Breu comentari final que reforça la idea o la tesi principal. Es recapitula i s'emfatitza l'argument principal. Es pot fer ús d'una dada o d'un exemple final impactant.

FONT: Elaboració pròpia

FIGURA 3

Base d'orientació final o mapa argumentatiu

FONT: Elaboració pròpia

També s'elaboren instruments d'autoregulació amb la finalitat que els alumnes s'apropriïn de l'estructura del discurs argumentatiu, oral i escrit, i puguin identificar-ne els punts forts i febles i hi facin propostes de millora. Després de l'autoavaluació, els alumnes revisen els seus textos i en presenten la versió final revisada (taula 3).

TAULA 3

Instrument d'autoavaluació d'un text escrit

<i>Fitxa d'autocorrecció del text argumentatiu</i>	<i>Sí</i>	<i>No</i>	<i>Completar</i>
1. El títol indica amb claredat de què tracta el text?			
2. Has fet una breu introducció per situar el tema sobre el qual tracta el text?			
3. Exposes la teva opinió o el teu punt de vista sobre el problema?			
4. Les raons que justifiquen el teu punt de vista o posicionament — són suficients? — es fonamenten en els coneixements apresos? — poses dades o exemples per reforçar les teves raons?			
5. Contraargumentes les raons dels que pensen una altra cosa?			
6. Fas propostes a favor de la tesi que defenses?			
7. Resumeixes a tall de conclusió la idea o la raó principal (evidència)?			

FONT: Elaboració pròpia

Un altre exemple és un instrument de coavaluació per analitzar i valorar les produccions argumentatives orals dels companys en un debat. Mentre dos grups estan fent el debat, la resta dels alumnes coavaluen els companys (taula 4).

TAULA 4

Pauta de coavaluació en un debat

<i>Introducció</i>	<i>Grup A</i>	<i>Grup B</i>
Quina tesi o quin punt de vista defensa cada grup?		
Fan una introducció adequada del tema?		
Parlen amb claredat?		
<i>Desenvolupament</i>	<i>Grup A</i>	<i>Grup B</i>
Els arguments que utilitzen són adequats a la tesi que defensen?		
Els arguments estan justificats amb exemples, citacions o dades del tema treballat a classe?		

Saben respondre adequadament a les objeccions que els plantegen?		
<i>Conclusió</i>	<i>Grup A</i>	<i>Grup B</i>
Sintetitzen la tesi que defensen i els arguments més importants?		
<i>Recursos utilitzats</i>	<i>Grup A</i>	<i>Grup B</i>
Empren el vocabulari, la mirada, el to de veu i els gestos de manera convincent i respectuosa?		

FONT: Elaboració pròpia

Anàlisi i valoració de les produccions dels alumnes

Finalment, s'analitzen les produccions dels alumnes per valorar els canvis que s'han produït entre les produccions argumentatives inicials i finals en cadascuna de les cinc unitats didàctiques. La qualitat del discurs argumentatiu es valora a través dels principis de racionalitat, de l'estructura del discurs argumentatiu i de l'expressió del compromís social. Per això s'elaboren els criteris i els indicadors d'anàlisi per a cadascun. Vegeu, a tall d'exemple, els criteris i els indicadors per valorar el principi de racionalitat (taula 5).

TAULA 5

Criteris i indicadors per valorar els progressos en l'elaboració d'un pensament més racional

Racionalitat	El pensament que es construeix mitjançant la capacitat d'argumentar aporta raons fortes i suficients i que resisteixen la crítica.
Completesa	El punt de vista propi es basa en un <i>nombre suficient d'exemples, de raons, de proves i d'arguments</i> .
Pertinença	El posicionament <i>és adequat i coherent</i> amb l'objecte de l'argumentació.
	La fonamentació es basa <i>en dades, exemples i raons acceptables pel coneixement científic</i> .
	Discrimina entre arguments més vàlids que d'altres.
Complexitat	<i>El coneixement és més ric</i> . L'alumnat hi afegeix raons noves, dades, exemples, variables, solucions o aplicacions.
	<i>El coneixement està més ben connectat</i> : les raons, les idees i els conceptes, en relació amb el problema, estan més ben relacionats i connectats entre si.
	<i>El coneixement està més ben resolt</i> : estableix itineraris mentals nous en la construcció del seu discurs.

Aplicabilitat	<i>El coneixement és més eficaç</i> : proposa alternatives i solucions per resoldre un problema.
Relativitat	<i>Admet raons dels altres</i> : incorpora a la pròpia justificació algunes raons que aporten els altres i ara les fa seves.
	<i>Matisa</i> : tot i que manté el punt de vista inicial, en sospesa pros i contres i elabora un posicionament condicionat.
	<i>Dubta</i> : posa en qüestió el posicionament que tenia al principi.
	<i>Canvia</i> : abandona el posicionament inicial i fa seu el punt de vista amb més potencialitat explicativa.

FONT: Elaboració pròpia

Els resultats globals indiquen que la majoria dels alumnes que participen en la investigació progressen en la construcció del pensament social a través de l'argumentació al llarg d'un curs. No obstant això, cal destacar que construir un pensament més racional, més ben estructurat i que expressi compromís social és un procés a més llarg termini que requereix una pràctica reiterada en situacions i contextos educatius diversos.

Els progressos obtinguts, després d'aplicar les seqüències didàctiques a l'aula i de promoure l'argumentació oral i escrita amb les bases d'orientació, es resumeixen en:

a) *Racionalitat*. El nombre de raons, de proves i d'arguments emprats en els textos argumentatius finals és major. Els alumnes es posicionen adequadament en relació amb els problemes socials. Si bé els textos inicials són més intuïtius i empen arguments de la seva pròpia experiència, els arguments dels textos finals s'apropien de les raons del coneixement social. Les raons de l'argumentació estan més ben connectades i aporten propostes més concretes i realistes. Cal destacar que els alumnes, majoritàriament, mantenen els punts de vista inicials però tenen en compte els arguments dels companys, de manera que el pensament admet matisos. Poques vegades admeten el dubte i gairebé mai abandonen el posicionament inicial per incorporar-hi un altre punt de vista.

b) *Estructura del discurs argumentatiu*. Els alumnes interioritzen l'estructura del text argumentatiu gràcies a les bases d'orientació i als instruments d'autoregulació. El vocabulari propi de les ciències socials s'empra de manera més precisa. Els alumnes que tenen un domini major de les estructures lingüístiques, com l'ús de connectors, relacionen les idees i precisen millor la intencionalitat del discurs.

c) *Compromís social*. El desenvolupament de la capacitat argumentativa afavoreix l'expressió del compromís social dels alumnes davant els problemes socials plantejats, encara que en un grau diferent, segons si el problema que se'ls planteja els resulta més proper. També incorporen judicis de valor a partir de valors democràtics com ara el respecte, la solidaritat, la responsabilitat o la justícia i incorporen més propostes alternatives per resoldre aquests problemes.

A continuació es transcriuen, a manera d'exemple, un text argumentatiu inicial i un text argumentatiu final sobre el problema de la deslocalització industrial en els quals es pot apreciar el progrés en la producció argumentativa d'un alumne de 3r d'ESO després del debat a l'aula.

Text inicial:

Jo penso que les empreses es veuen obligades a anar-se'n per poder seguir funcionant perquè si els falta algun factor important han de comprar més car i llavors ja no els sortien els números i haurien de tancar.

Al canviar de lloc poden perjudicar els treballadors que es queden sense feina però contractaran altres allà on s'instal·lin o bé es poden portar els treballadors que tenien a la nova fàbrica per no deixar-los a l'atur.

Text final:

El meu punt de vista és que quan l'empresa se'n va a un altre país està perjudicant els treballadors però en canvi està beneficiant el país on s'ha instal·lat però en definitiva és dolent per al conjunt dels treballadors.

En canvi per a les multinacionals és bo perquè guanyen més beneficis segons el sistema capitalista. De tota manera els capitalistes haurien de tenir un límit.

Jo proposaria que els treballadors formin sindicats per defensar els seus drets, els treballadors d'aquí i els treballadors explotats d'altres països perquè arribarà un moment que aquest fenomen perjudicarà a tothom.

Altres propostes per millorar les produccions argumentatives dels alumnes

Per implementar l'argumentació a l'aula és recomanable utilitzar bases d'orientació que guii l'alumnat i és molt recomanable que es construeixin a partir de les aportacions dels mateixos alumnes per aconseguir que se les apropiïn. L'ús reiterat de les bases d'orientació en situacions i contextos d'aprenentatge diversos té com a objectiu que adquireixin autonomia i, progressivament, deixin d'utilitzar-les. Un exercici recomanable és proposar exemples d'argumentacions en formats i suports diferents (un fullet de propaganda electoral o un anunci publicitari) i que els alumnes, en parelles o petits grups, intentin establir les característiques del discurs argumentatiu i consensuar l'estructura que caracteritza aquest tipus de discurs entre tota la classe.

En relació amb el debat, és interessant constatar que les produccions argumentatives orals són més riques quan es proposa als alumnes que defensin el punt de vista triat per ells mateixos, que no pas quan és assignat pel professorat. En el segon cas, es constata que les argumentacions són més forçades i artificioses, mentre que en el primer cas són més espontànies i el professorat no ha d'intervenir tant per dinamitzar la discussió. En els primers debats el paper del professorat és fonamental per orientar i guiar el discurs, reconduir-lo quan s'allunyen del tema del debat i fer notar quins arguments són pertinents i quins no ho són.

D'altra banda, les normes per regular el debat han d'estar pactades des del principi i, tot i així, cal una pràctica reiterada per aconseguir que es respectin. Per exemple:

- Sol·licitar la paraula aixecant la mà.
- Intervenir quan el moderador doni la paraula i respectar els torns i els temps establerts.

- No interrompre i intervenir en el torn de rèplica.
- Prendre notes sobre les intervencions que es volen rebatre.

Un altre factor important és modalitzar el llenguatge perquè la discussió estigui presidida pel respecte, encara que no es comparteixin altres punts de vista. Si les crítiques s'acompanyen de propostes o d'alternatives són més ben acceptades. En aquest sentit és exemplificador projectar algun fragment de debat d'algun programa de televisió en què es puguin apreciar les normes d'organització d'un debat i les actituds dels oradors per discriminar aquelles que són acceptables de les que no ho són (Canals, 2012).

Conclusions

L'argumentació forma part de les competències bàsiques que ha d'adquirir l'alumnat en l'educació obligatòria per poder exercir els seus drets com a ciutadans. Per això es recomana al professorat incorporar-la, no només a les activitats d'ensenyament i d'aprenentatge per adquirir els continguts de les diferents àrees curriculars, sinó també en contextos on aparegui en situacions de la vida quotidiana: escriure una carta al director d'un diari, analitzar la intencionalitat dels missatges publicitaris, defensar el propi punt de vista en una reunió de veïns o presentar una queixa, entre d'altres.

Desenvolupar la capacitat argumentativa és una tasca complexa i ensenyar-la revesteix certa dificultat. Tanmateix, l'exercici reiterat en situacions i contextos educatius diversos demostra que els alumnes n'adquireixen progressivament un domini major, alhora que milloren el raonament, comprenen més bé els problemes de l'actualitat i esdevenen ciutadans més compromesos amb els valors democràtics.

Bibliografia

Benejam, P. (2002). Didáctica y construcción del conocimiento social en la escuela.

Pensamiento educativo. Revista de investigación educacional latinoamericana, 30, 61-74.

Benejam, P., Casas, M., Llobet, C., i Oller, M. (2001). La justificación y la argumentación

en la enseñanza de las ciencias sociales. *Iber*, 28, 57-68.

Canals, R. (2006). *L'argumentació en l'aprenentatge del coneixement social* (Tesi

doctoral no publicada). Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de

Didàctica de la Llengua i la Literatura, i de les Ciències Socials, Cerdanyola del Vallès.

— (2012). El debate como estrategia didáctica para educar en la participación ciudadana.

Dins N. Alba, F. García, A. Santisteban (ed.), *Educación para la participación ciudadana en la enseñanza de las ciencias sociales*. Sevilla: Asociación Universitaria de Profesorado de Didáctica de las Ciencias Sociales: Diada.

Canals, R. (2015). El desarrollo del pensamiento social en la formación inicial del

profesorado para dar respuesta a problemas invisibles desde el currículo. Dins A.

M. Hernández, C. R. García, J. De la Montaña (ed.), *Una enseñanza de las ciencias sociales para el futuro: recursos para trabajar la invisibilidad de personas, lugares y temáticas*. Cáceres: Universidad de Extremadura: Asociación Universitaria de Profesorado de Ciencias Sociales.

Casas, M., Barceló, V., Bosch, D., Canals, R., Domènech, A., Freixenet, D., González, N., i

Oriol, M. (2005). *Ensenyar a parlar i a escriure ciències socials*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.

Casas, M., Bosch, D., Márquez, C., Noguerol, A., Ramírez, R. M., Serra, M. T., i Valls, C.

(2007). *Competències bàsiques per parlar i escriure ciència a l'educació primària*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.

Jorba, J., Gómez, I., i Prat, A. (1998). *Parlar i escriure per aprendre. Ús de la llengua en*

situació d'ensenyament-aprenentatge des de les àrees curriculars. Universitat Autònoma de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació.

Per citar aquest article:

Canals Cabau, R. (2016). L'argumentació en la construcció del pensament social crític. *Revista Catalana de Pedagogia*, 9, 73-89.

Publicat a <http://www.publicacions.iec.cat>